

VELKÝ OKTÓBER A REVOLUČNOSŤ NAŠICH DNÍ

VLADIMÍR CIRBES, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Od víťazstva Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie uplynulo sedemdesiat rokov. Jej vplyv na novodobé dejiny ľudstva je mnohostranný, univerzálny. Udalosti, ktoré tvoria základný obsah svetových dejín od októbrových dní, jednoznačne dokumentujú uvedené tvrdenie.

Októbrová revolúcia otvorila novú éru v dejinách medzinárodného robotníckeho hnutia, jej plodom je vznik prvého socialistického štátu, Sovietskeho zväzu a spoločenstva socialistických krajín. Na ich stranu zákonite a nezvratne prešla dejinná iniciatíva vo všetkých rozhodujúcich smeroch a oblastiach spoločenského a ľudského pokroku na našej planéte.

Októbrová revolúcia otvorila nové perspektívy pre národnooslobodzovací zápas; koloniálna sústava imperializmu sa prakticky rozpadla; rozvojové zeme čoraz viac nachádzajú predobraz i cesty svojho napredovania v historickej tvorbe socialistických krajín.

Októbrová revolúcia sa stala začiatkom novej éry ľudskej civilizácie, radikálne zhumanizovala vývoj ľudstva. Ľudové masy na čele s robotníckou triedou získali prvý raz v dejinách reálnu možnosť stať sa reálnym subjektom dejinného pohybu, aktívnym tvorcom svojho života.

V teoretickom odkaze K. Marxa sú aj nasledovné, aktuálne znejúce myšlienky: „Revolúcie sú lokomotívami dejín. Revolúcie sú sviatkami utláčaných a vykorisťovaných. Nikdy nie sú ľudové masy schopné byť aktívnym tvorcom nového spoločenského zriadenia ako za revolúcie“.

Sprítomnenie týchto Marxových myšlienok oprávňuje aktivizácia ľudových mas, ktorá sa v kontexte strategickej línie urýchlenia sociálno-ekonomického rozvoja dostala znovu — na kvalitatívne vyššej úrovni — do centra pozornosti komunistických strán socialistických krajín.

Široko založený program prestavby všetkých stránok spoločenského života, ktorý v záujme realizácie urýchlenia rozpracúva a do života uvá-

dza KSSZ a ktorý je inšpirujúcim zdrojom aj pre našu komunistickú stranu, sa totiž nie náhodne nazval skutočne revolučným programom; jeho realizácia je vyvolaná objektívnym dejinným pohybom socializmu, jeho prechodom na kvalitatívny vyšší stupeň, umožňujúci a vyžadujúci plné využitie možností a predností socializmu.

Preto ÚV KSSZ v svojom vyhlásení k sovietskemu ľudu pri príležitosti 70. výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie zdôrazňuje, že Veľký október pokračuje aj v súčasnosti; stratégia urýchlenia a prestavba rozvíja v súčasných historických súvislostiach a potrebách odkaz októbrovej revolúcie, nadväzuje na jej ideály, konkretizuje ich; stratégia urýchlenia a prestavba sú názorným dokladom tvorivého rozvíjania a uplatňovania leninizmu v riešení zložitých problémov a úloh, ktoré dozreli vo vnútornom rozvoji socialistickeho spoločenského systému i v medzinárodnom vývoji, v živote ľudstva vôbec. V tom je dialektika kontinuity i diskontinuity (kvalitatívnych premien) revolučných procesov, ktoré sa začali Veľkým októbrom a pokračujú v súčasnom živote socialistickej krajín.

Kto pozorne sleduje dnešné dianie v sovietskej spoločnosti a je schopný a ochotný objektívne hodnotiť fakty, ľahko zistí, že revolučné premeny, založené na prednostiach rozvinutého socializmu, premeny, program ktorých vytýčil XXVII. zjazd KSSZ, sa stretli v širokých vrstvách ľudu s mimoriadnou podporou a vyvolali vo všetkých vrstvách spoločnosti mnohorakú iniciatívu, hľadanie efektívnejších foriem práce a socializmu prislúchajúcich foriem života. A preto sme si Marxove myšlienky pripomenuli.

V tejto súvislosti sa pre tvorivú prácu na našom filozofickom fronte priamo ponúka potreba znovu a hlbšie sa zamyslieť nad množstvom vážnych teoretických problémov.

Podľa nášho názoru kľúčovou úlohou je aj pre filozofiu účasť na rozpracúvaní ucelenej teórie socializmu so zreteľom na to, že ide o fázu (štádium) komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie. Filozofické myslenie je povolané predovšetkým na to, aby všestrannejšie odhalilo a objasnilo špecifickosť zákonitostí spoločenského vývoja, ktorá vzniká a formuje sa prechodom ľudstva od kapitalizmu k socializmu a komunizmu. Netvrdíme, že nemáme množstvo publikovaných titulov o tejto téme, úloha však spočíva v tom, aby sa prekonalí mnohé doteraz trdované zjednodušené predstavy a názory, aby sa podrobili serióznej vedeckej kritike pod zorným uhlom tých skúseností, ktoré prináša revolučná prax výstavby rozvinutého socializmu. Táto prax umožňuje okrem iného aj presnejšie vyjadriť zložitú dialektiku objektívneho a subjektívneho v zákonitostiach socialistickeho spoločenského vývoja; umožňuje aj nové pohľady na úlohu ľudových mäs a osobnosti v dejinách atď. Skrátka, je príležitosťou pre progresívny posun v celom systéme kategórií, princípov a zákonov historického materializmu.

Ruský proletariát, vedený bolševickou stranou, prevzal v októbri 1917 moc do svojich rúk preto, aby spolu s ostatnými pracujúcimi začal výstavbu novej, historicky pokrokovejšej spoločnosti; spoločnosti, ktorá vysoko prevyšuje predchádzajúce spoločenské systémy nielen vo sfére sociálnej rovnosti a spravodlivosti, demokratizmu a ľudskosti, ale aj vo sfére produktivity spoločenskej práce, vedecko-technického a kultúrneho rozmachu.

V. I. Lenin predvídal, že „bude to spojené s mnohými ťažkosťami, obeťami a chybami, je to nová, v dejinách nevídaná vec, v knižkách sa o nej nedočítame. Je to, samozrejme, najväčší prechod v dejinách, ale nijako ináč sa tento veľký prechod uskutočniť nedá“.

Dejiny výstavby socializmu dali Leninovi plne za pravdu; potvrdili, že napriek ťažkostiam, chybám i omylom a najmä útokom a manévrom svetovej reakcie sa pozície socializmu vo svete upevnili a ďalej upevňujú a sféry jeho vplyvu rozširujú; dejiny vysmiali tých, ktorí pri vzniku ťažkostí a problémov strácali vieru v možnosti socializmu, lebo nepochopili význam tvorivej energie ľudových mäs, ktoré sa stali suverénnym tvorcom vlastného života.

Všetka činnosť súčasného vedenia KSSZ, sústredená na urýchlenie a prestavbu, znamená rozhodné naplňovanie leninskej myšlienky, že „socializmus živý, tvorivý, je dielom samých ľudových mäs.“ Je v každom ohľade svedectvom skutočnosti, že jedine leninizmus, chápaný a uplatňovaný ako metodológia revolučného myslenia a revolučnej praxe tvorí spoľahlivú základňu tvorivého riešenia problémov a úloh tej-ktorej etapy rozvoja socializmu.

Jadrom tejto metodológie, ako o tom jednoznačne svedčí celá mnohostranná činnosť V. I. Lenina, je materialistická dialektika ako „algebra revolúcie“. Ústup z jej pozícií, neschopnosť, či neochota osvojiť si ju ako metódu, teóriu a logiku poznania, vždy viedlo k nahradzovaniu realizmu voluntarizmom a subjektivismom, konkrétnej analýzy konkrétnych vývinových protirečení schematizmom, eklektikou, zjednodušenými prístupmi k problémom doby, k popieraní kvalitatívnych zmien v rozvoji socializmu atď.

Hlboká analýza medzinárodnej situácie, súčasného stavu a aktuálnych potrieb rozvoja sovietskej spoločnosti, zahrnutá v dokumentoch XXVII. zjazdu KSSZ a následných zasadnutí ÚV KSSZ, je vynikajúcou škoolou dialektického myslenia, odrážajúceho objektívnu dialektiku vývinu socializmu, kapitalizmu, rozvojových krajín, ľudstva a civilizácie vôbec.

A práve v rozpracúvaní, obohacovaní teoretického systému materialistickej dialektiky, a to na základe zovšeobecňovania významných, často prevratných objavov modernej vedy a skúseností revolučnej praxe, spočíva jedna zo závažných povinností marxisticko-leninskej filozofie.

Pritom je nevyhnutné vidieť organickú spätosť tohto úsilia s odhaľovaním a objasňovaním rôznych stránok objektívnej dialektiky rozvoja socializmu v jeho prechode na kvalitatívne vyššiu úroveň. Presadzovanie stratégie urýchlenia a prestavby si naliehavo vyžaduje objasňovať napr. také závažné otázky, akými sú dialektika všeobecného a zvláštneho v stratégii urýchlenia v jednotlivých krajinách socialistického spoločenstva; dialektika výrobných síl a výrobných vzťahov v súčasnej etape, a osobitne tiež so zreteľom na dynamiku vedecko-technickej revolúcie; dialektika centralizmu a demokracie v riadení ekonomiky, v politickom živote atď. socialistickej spoločnosti; dialektika sociálneho a ekonomického rozvoja; dialektika individuálnych, kolektívnych a spoločenských záujmov v súčasnej etape atď.

XXX

Stratégia urýchlenia sociálno-ekonomického rozvoja smerujúca k presadeniu novej kvality ekonomického rastu a novej funkcie sociálnej sféry v celkovom spoločenskom pohybe stavia jednoznačne na pohotovom a všestrannom využívaní vymožeností vedecko-technickej revolúcie. Kvalifikované koncipovanie a prognózovanie rozvoja vedy a techniky tvorí dnes nerozlučnú a podstatnú súčasť zápasu o dynamický rozvoj všetkých sfér života socialistickej spoločnosti. Preto celkom zákonite sa naň sústreďuje aj úsilie socialistických krajín o nové efektívnejšie formy vedecko-technickej spolupráce.

Je príznačné, že to bola sovietska moc, zrodená vo Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii, ktorá ako prvá v dejinách začlenila vedu do systému riadenia spoločnosti, do obsahu straníckej i štátnej politiky. Vieme, akú veľkú energiu vynakladal V. I. Lenin v tomto smere, aby získal vynikajúcich vedcov pre vec revolúcie, aby sa rozpracovali dôležité programy technického rozvoja zaostalej krajiny. Mnohému sa možno a treba z Leninovho štýlu práce na tomto významnom úseku poučiť aj pre riešenie súčasných, i keď oveľa zložitejších úloh vedecko-technického rozvoja.

Aktuálne úlohy filozofického frontu sú v danej súvislosti nemalé; ich formulácia zahrnuje tak výskum sociálnych a ľudských súvislostí (podmienok, dôsledkov atď.) vedecko-technickej revolúcie, jej svetonázorových (ideologických) aspektov, ako aj všestrannú analýzu postavenia a funkcií filozofie v procese integrácie prírodných, technických a spoločenských vied (najmä pri riešení globálnych problémov a komplexných projektov). Žiaľ, na riešenie tohto komplexu problémov je však zatiaľ u nás orientovaná celkom nedostatočná časť kapacity filozofického frontu SSR (i ČSSR). Žiada si to — čím skôr — praktické kroky k náprave tohto stavu.

Rozhodujúcim činiteľom revolučných premien, nastolených stratégie urýchlenia a obsiahnutých v koncepcii prestavby je subjektívny činiteľ — človek v svojom mnohostrannom spoločenskom začlenení a funk-

ciách, ako v sfére práce (tu predovšetkým) tak v sfére verejno-politickej i kultúrno-záujmovej a rekreačnej.

Ideová, politická i organizačná pripravenosť subjektívneho činiteľa bola a zostáva vždy nevyhnutnou podmienkou, predpokladom úspešnosti revolučných premien. Platilo to pre etapu nástupu socialistickej revolúcie, jej prvých krokov; platí to rovnako pre súčasnú etapu jej napredovania.

Menia sa úlohy revolúcie, menia sa historické okolnosti, menia sa objektívne východiská postupu vpred, menia sa teda aj nároky na človeka a mení sa človek sám, uskutočňujúci revolučné premeny. Potreba revolučného uvedomenia a odhodlania zostáva však devízou trvalou, ktorú treba chrániť, ak nemá dôjsť v hnutí k sebauspokojeniu, stagnácii, strate perspektív.

Dnešná etapa, ktorá sa často nazýva aj prelomovou, si uvedený zástoj ľudí nárokuje vo zvýšenej miere; je dôležitým predpokladom, aby sa prekonali silne zabehané stereotypy, zakorenené návyky, kritériá, formy riadenia a štýlu práce, ktoré vznikli v etape extenzívneho rozvoja socializmu. Oblasť spoločenského vedomia ľudí (v rovine teoretickej i v rovine spontánnej, každodennej) sa nevyhnutne stala oblasťou boja nového so starým. Vybojovať tento zápas vo vedomí jednotlivcov, vo vedomí pracovných kolektívov, sociálnych skupín, uviesť tak postoje a konanie ľudí do súladu s novou kvalitou úloh a nárokov súčasnej etapy — to je záležitosť prvoradej dôležitosti. Pojmy ako uvedomenosť, iniciatíva, tvorivosť, kompetentnosť, disciplína, zodpovednosť, kolektívnosť a podobne získavajú na významnosti a obohacujú sa o nové aspekty.

Je všeobecne známe, aká zložitá, neľahká a často dlhodobá je premena myslenia a konania ľudí, akými zložitými priamymi i sprostredkovanými väzbami je viazaná na organizačné formy výrobných a ostatných spoločenských vzťahov, existujúce štruktúry, ich dynamiku, mechanizmy riadenia, režimy práce, motivačné systémy atď.

To je tiež významným podnetom na to, aby — spolu s celým komplexom spoločenských, ba aj mnohých prírodných vied — sa aj naše filozofické myslenie aktívne podieľalo na hlbšom všestrannejšom, komplexnejšom poznávaní súvislostí a procesov, odohrávajúcich sa v reálnom spoločenskom vedomí ľudí (jednotlivcov, kolektívov, atď.), poznaní, ktoré nezostáva pri evidencii javových stránok, konštatovaní pozitívnych či negatívnych momentov, ale smeruje k odhaleniu ich podstaty, postihnúť zákonitých vzťahov, tendencií atď. Je to spoločenská objednávka, ktorú náš filozofický front musí brať vážne, a to tým skôr, že ide o ideovo-teoretickú oblasť, v ktorej dodnes vládne ešte mnoho zjednodušených, mechanistických, obrazne povedané, antidialektických predstáv a názorov.

XXX

Svet, v ktorom žijeme, je plný dramatických napätí, sociálnych

a nacionálnych konfliktov, vyostrených globálnych problémov a najmä úporného zápasu síl pokroku a mieru so silami reakcie a vojny.

Svet dospel na závažnú križovatku svojich dejín, ba existencie človeka a ľudstva vôbec. Moderná veda a technika odkryla ľudstvu nové, často mnohonásobne väčšie možnosti efektívneho využitia prírodných zdrojov i ľudských síl než v celej doterajšej histórii civilizácie; vytvorila však aj prostriedky obrovskej ničivej sily, schopné v prípade použitia zničiť život na Zemi.

Svet sa rozdvajil; je mnohonásobne a rozmanite prepojený, je však triedne rozdelený. Takže v chápaní budúcnosti ľudstva stoja fakticky proti sebe dva svety: svet mieru, pokroku, socializmu a „univerzalizmu“ a svet vojny, reakcie, kapitalizmu a „partikularizmu“.

Proti sebe stoja aj dve hlavné filozofické koncepcie: filozofia života, budúcnosti, historického optimizmu a filozofia skazy a smrti, bezvýchodiskovosti, pesimizmu. Pritom varianty reakčných filozofických koncepcií sú veľmi pestré, začínajúc tými, ktoré živia neokonzervativizmus a hegemonizmus, či globalizmus americkej buržoázie a končiac tými, ktoré ospravedlňujú rasizmus, sionizmus a stredoveké náboženské maniere.

A práve na tejto dejinnej križovatke ľudstva vyniká závažnosť existencie Sovietskeho zväzu a socialistických krajín vôbec pre konštruktívne riešenie závažných globálnych problémov, menovite problému mieru. V tejto súvislosti vyniká aj historický význam Veľkého októbra, pretože, ako je všeobecne známe, leninská idea mierového spolunažívania národov a štátov bola republikou sovietskych republikov proklamovaná v jednom z jej prvých vyhlásení.

Pokrokové sily sveta s uznaním oceňujú a rôznymi formami podporujú dôslednú mierovú iniciatívu Sovietskeho zväzu a ostatných socialistických krajín. Revolučný dosah tejto iniciatívy vyplýva z organickej jednoty jej kontinuity a jej novátorstva, spočíva v jednote jej principiálnosti a pružnosti.

V grandióznom historickom zápase o vedomie miliónov ľudí na našej planéte, v zápase, v ktorom sa čoraz výraznejšie spájajú triedne boje medzinárodnej robotníckej triedy s bojmi za všeľudské hodnoty, nemôže ani marxisticko-leninská filozofia absentovať. Naopak, jej prítomnosť v tomto zápase, vyššia miera jej teoretickej iniciatívy, pohotovosť v riešení otázok, ktoré svetový vývoj — čoraz dynamickejší — nastoľuje, je viac ako naliehavá; a to tak v kriticko-analytickom smere, ako aj — a najmä — v smere konštruktívnom, tvorivom. Treba aktívne reagovať na skutočnosť, že sa aj v sfére ideologického zápasu oboch svetových sústav (a v sfére medzinárodných a medzištátnych kontaktov a vzťahov vôbec) posúvajú do popredia — a to veľmi výrazne — otázky morálky a humanizmu, zmyslu a hodnôt ľudského života, skrátka otázky svetonázoru v širokom zmysle slova.

V teoretickej, a teda aj filozofickej rovine, v inšpirujúcom bohatstve

ideí a metódy leninizmu, je jadro revolučnej kontinuity Veľkého októbra s dneškom. Revolučný duch leninizmu, jeho prístupy k posudzovaniu a riešeniu problémov výstavby novej spoločnosti, je dnes pevne zakotvený v uzneseniach XXVII. zjazdu KSSZ, preniká stratégiou urýchlenia a koncepciou prestavby. Leninizmus je tou základňou, na ktorej môžu byť aj naše filozofické iniciatívy teoreticky i prakticky produktívne, a to na úrovni úloh súčasnej etapy rozvoja socializmu, ktoré boli vytýčené XVII. zjazdom Komunistickej strany Československa.